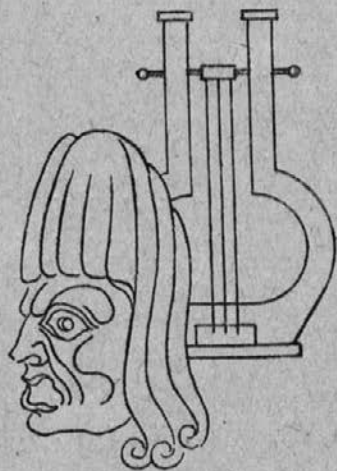

GLEDALIŠKI LIST

O P E R A

A. DVOŘÁK:

RUSALKA

*Lirična pravljica v treh dejanjih. Napisal J. Kvapil,
prevedel N. Štritof.*

Dirigent: N. Štritof.

Režiser: C. Debevec.

Osebe:

Princ	J. Franci
Tuja knežna	T. Laboševa
Povodni mož	J. Betetto k. g.
Rusalka	V. Heybalova
Čarovnica	M. Kogejeva
Gozdar	T. Sladoljev
Kuharček	E. Barbičeva
Prva gozdna vila	K. Vidalijska
Druga gozdna vila	S. Ivančičeva
Tretja gozdna vila	M. Polajnarjeva
Lovec	L. Rakovec

Prinčevo spremstvo, gozdne vile.

Vodja zbora: R. Simoniti.

Scenograf: V. Skružny.

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1940/41

OPERA

ŠTEV. 11

A. DVOŘÁK:
RUSALKA

PREMIERA 19. FEBRUARJA 1941

Vilko Ukmar:

»Rusalka« — spev o skrivnosti življenja

Glavna sposobnost in prednost vsakega pravega umetnika je v tem, da s posebno tankočutnostjo posega daleč v bistvo človeškega duševnega življenja in da od tam dviga v oprijemljivi svet vse različne in nepoznane vrednote človeškega notranjega sveta. Zato nosi vsaka prava umetnina v sebi svojo skrivnost — in ta skrivnost je v svojstvu, da more umetnik vzdramiti v dojemalcu doživetja, ki mu sicer spijo v duši, ki se jih pa kot v rahli slutnji zaveda vselej, kadarkoli se ves preda čistim lepotnim vtisom. Ta doživetja pa so najplemenitejša svojstva duše, ki človeka, kadar ožive, duhovno zberejo, uredé in umire ter mu doprinesejo morda trenutke največje sreče in blaženstva.

Zelo visoko je v taki opisani značilnosti dvignjena Dvořakova »Rusalka«. Redke so umetnine, ki bi zmogle tako čudovito zajeti človeško dušo, ki bi mogle tako globoko poseči do zadnjih koticov človeškega srca in duha, kot prav ta poetični operni spev. V njem je odprta tista zadnja kamrica življenja, v kateri žive in se razpredajo skrivnostne podobe življenja in dogajanja, ki jih vsakdanost

človeku vedno prikriva, ki pa mu jih odstrejo samo izvoljeni trenutki.

Redke so tudi umetnine, v katerih bi bilo tako idealno spojeno utripanje glasbenih misli z življenjem predstav in idej — umetnine, kjer bi se tako popolno spojili vsi zunanji izrazi v harmonično enoto, kot da so zrasli iz enega samega navdiha. Res, da je zato ves svet, ki je podan v tej operi, zajet iz največjih globin, da je zavisen od najtankočutnejših duševnih tipalk. Zato je vtisnjen vanjo pečat neke umetniške aristokracije in nedvomno je tu tudi vzrok, da »Rusalka« še do danes ni osvojila nikjer najširših plasti opernega občinstva, in da še vedno najde do nje odnos prav za prav samo izbranejšo poslušalstvo.

Dvořak je s to svojo opero posegel nazaj prav do prvin življenja. Zamaknil se je v najtišje skrivnosti utripanj stvarstva, tja, kamor je dahnil prvotni dih božje volje in obudil življenje, ki valovi v človeku samem in v vsej njegovi prirodni okolici. In zato ima ta umetnina svojo posebno moč, ki vedno znova zaprede poslušalca v svojo skrivnost.

Kdo se še ni zamaknil v topli poletni noči v prelestni utrip prirodnega življenja? — Tiha spokojnost leži nad polji in nad gozdovi — drami jo samo šelest listov in glas zapoznelega cyrčka. V vodah se zrcali svetloba mesečnega sija, s katerim se poigrava nemirna vodna gladina. Iz gozdne globine se oglašajo klic sove in se zaréže vedno znova v pokoj razkošnega zračnega valovanja, vsega opojenega od mesečne luči. Zamakneš se v vse to bogastvo poletne noči in zazdi se ti, kot da se odpira skrivnost za skrivnostjo. Ves prostor pred teboj se oživlja. Gozdno vejevje se je razmaknilo in iz srebrom pretkanega gaja so zaživela skrivnostna bitja gozdnih vil ter neslišno zarajala po tihih tratah. Valovje blesteče vode se je razmaknilo in iz zelenih globin se dvigajo neznane postave vodnih bitij prečudnih oblik in lastnosti. Vsa ta skrivnostna družba pa je povezana v medsebojne odnose, ki se predejo med seboj po istih večnih postavah, v katere je odet človek, in ki se zapletajo zdaj morda v srečne in blažene odzive medsebojnih nagnenj, zdaj zopet v žalost in bridkost dramatičnih vozlov.

Iz take zamaknjenosti in iz takih razpoloženj je zajel svojo »Rusalko« Dvořák in oživil v odrskih prizorih resnico življenja tajnih sil in bitij. V lirični pravljici, ki jo je napisal pesnik Kvapil, je našel utelešenje nemirnega, večnega hrepenenja človeške duše, ki bega za utelešenjem ljubezenskega nagnenja, pa se trga in lomi med nasprotji čiste duhovne ljubezni in med vročerkvostjo življenjske strasti. Nasičena poezija dogodkov in prizorov pa mu je dala vso možnost, da je sprostil svojo bogato glasbeno fantazijo in ustvaril naravnost čudežno glasbeno umetnino. Najožji spoj s prirodo in njenim življenjem je ubral v njegovi duši posebne strune, ki so zazvenele v prelepih tonskih sozvočjih ter izpolnile okvir te umetnine z naravnost razkošno tonsko snovjo.

Še posebno se je moral Dvořák v tej svojstveni obliki umetniško izživeti zato, ker je bil tudi sam ves tako blizu čisti tonski poeziji, ker je ustvarjal iz čistih glasbenih navdihov in ni iskal oblikovnega oplajanja ob oprijemljivih pojavih čutnega sveta; pač pa se je v svojem ustvarjanju vedno preselil v čisti in avtonomni tonski svet ter se dal navdahniti od narekovanj glasbene zakonitosti. Dvořák je bil preveč čistokrven muzik, da bi zapadel glasbenemu okusu svojega časa, ki je narekoval veliki večini njegovih sodobnikov tako imenovano programsko oblikovnost. Nikakor se ni mogel podrežati pri svojem glasbenem snovanju zakonitosti miselnega sveta in narekovanju raznih pojmovnih zvez in še manj se dal voditi pri oblikovanju od kakršnih koli slišnih prirodnih pojavov, ki bi mu iz čutnega sveta po predstavnih asociacijah narekovali glasbeno obliko. Kakor v vseh svojih tonskih umetninah, je ostal tudi v »Rusalki« zvest svojemu neomajnemu prepričanju, da se glasba oblikui po svoji lastni in neodvisni zakonitosti, iz katere nastajajo vedno le čiste, kristalne tonske podobe. Zato je »Rusalka« glasbeno tako čista umetnina, da jo moraš vso od pričetka v konec sprejemati in polno uživati celo brez odrsko vezanih prizorov. To je simfonija najlepših in najčistejših melodij, polnih intimnega in močnega občutja. Je venec najplemenitejših melodičnih oblik, ki so nastale iz ozke spojenosti z domačo zemljo in njenim duhom, pa se prečistile v skladateljevi občutljivi in bogati duševnosti. Zato je moč teh melodij kar neomajna in sila njih izraza tako prepriče-

valna, da ji mora vedno znova podleči vsak, ki je našel pravo pot v kraljestvo tonov in najti vedno znova v njih polno uteho svojemu glasbeno umetniškemu hrepenenju. Prav v tej umetnini imamo primer, kako so lahko melodije polne tihih in neutolažljivih hrepenenj, prešerne sreče in razposajenosti; kako morejo zajemati izraz otožne bridkosti in poraznega brezupa, a biti drugje zopet vse zamišljene v najtišje skrivnosti človeške duše in njenih trudnih iskanj po tem svetu nesoglasij do končne upokojenosti.

Še posebno pa je utelešen v glasbi »Rusalke« Dvořakov ozki stik s prirodnim življenjem, kot je dan samo posebej od Boga zaznamovanim ljudem. Ko poslušáš to glasbo, imaš občutek, kakor da jo je vseskozi narekovala umetniku priroda sama; zdi se ti, kakor da slišiš pesem poljan in gajev, pesem vodá in potokov, pesem življenja dreves in utripanja plodne zemlje in vtis imaš, kakor da so se tu vse te pesmi strnile v objemu poletne mesečne noči, se sklonile do duše umetnikove in zazvenele v njej, da bi jih spet razodel naprej človeškemu rodu. Zato te tudi nehote ta glasba prenese v sredo narave in njenega življenja, kjer se opajaš ob veličastju neskončne modrosti, ki narekuje vsak posamezen utrip prirode in njenega življenja.

Malo je tako globokih, pa obenem tako silnih umetnin, kot je Dvořakova »Rusalka« in zato ni čuda, če je človeku tako dobro pri duši, ko poslušá ta poetični spet o skrivnosti življenja.

Dvořak

Anton Dvořak se je rodil 8. septembra 1841. leta v Nelahozevsi pri Prazi kot sin preprostega vaškega krčmarja. Poklic je najprej nasledil po svojem očetu, nato pa je kmalu iz veselja do glasbe začel igrati po gostilnah za ples. Leta 1857. je odšel na slepo srečo v Prago, kjer so ga sprejeli kot violinista v neki manjši orkester, istočasno pa se je vpisal tudi na orgelsko šolo. V zelo težkih gmotnih in življenjskih razmerah je šolo dovršil, dosegel na končnem natečaju drugo nagrado in dobil nato leta 1862. angažman kot violinist v operi. Leta 1873. so izvajali v Prazi njegov Hymnus za mešani zbor

Dva prizora iz naše lanske „Rusalke“
Zgoraj V. Heybalova in J. Francel
Spodaj F. Lupša in V. Heybalova

in orkester, ki je dosegel ogromen uspeh in vsesplošno priznanje. Z njim je tudi opozoril nase skladatelja Brahmsa, ki ga je odtelej podprl s svojo besedo in ugledom. Ko so Dvořaku podelili večletno državno štipendijo, je izstopil iz opernega orkestra in se posvetil izključno zasebnemu delu in kompoziciji. Čez čas je sprejel mesto profesorja na praškem konservatoriju. Medtem si je s svojimi deli že toliko utrl pot v svet, da so ga leta 1891. pozvali celo v Ameriko, kjer je do leta 1895. deloval v Newyorku kot ravnatelj tamkajšnjega nacionalnega konservatorija. Po njegovem povratku v domovino so ga končno imenovali za direktorja praškega konservatorija, kjer je ostal do svoje smrti 1. maja 1904. V poslednjih letih je bil za svoje delo deležen najvišjih počastitev in odlikovanj in to ne samo doma, temveč tudi v tujini. Podelili so mu častni doktorat praške univerze in celo najznamenitejše angleške visoke šole v Cambridgeu. Njegov protektor Brahms mu je preskrbel založnika Simrocka, ki je tiskal domala vse njegove skladbe.

Dvořak je gradil svojo glasbo iz osnov češke narodne glasbe. Njegova tonska govornica je čista in jasna, predvsem pa nahajamo v nji neizčrpne vrelce melodij, porojenih iz čistega slovanskega občutja. Med sodobniki je veljal za zlasti velikega mojstra instrumentacije. Med njegovimi številnimi deli so dosegli menda najširšo popularnost njegovi značilni »Slovanski plesi«, ki jih je šestnajst po številu. Za njimi ne zaostajajo »Legende«, »Moravski dvospevi« in izmed sedmih simfonij zlasti čudovito delo »Iz novega sveta«, ki ga je zložil v Ameriki. V komorni glasbi je ustvaril več kvartetov, kvintetov, serenad, zelo znane pa so tudi njegove uverture »Karneval«, »Othello«, »V naravi«, »Husitska«, »Moj dan« ter simfonične pesnitve »Povodni mož«, »Zlati kolovrat« i. dr. Na koncertnih sporedih se tudi mnogokrat izvajata njegova koncerta za violino in koncert za violinčelo. Ob teh skladbah je treba omeniti še veliki oratorij »Sv. Ljudmila«, kantato »Mrtvaški ženin«, »Stabat mater«, »Tedeum« in »Psalm 149«.

Poleg svoje najbolj znane opere »Rusalke« je napisal še par drugih: »Kralj in oglar«, »Vanda«, »Trmoglavec«, »Jakobinec«, »Vrag in Katra« in »Arnida«. Leta 1937. so našli v njegovi zapuščini še opero »Alfred Veliki«, ki jo je prvi oddajal praški radio.

Rusalka

(Vsebina)

Prvo dejanje. Lepa Rusalka živi v svojem prelestnem vilinjem svetu sredi temnih gozdov ob zelenem jezeru v družbi svojih sestric in starega strička, povodnega moža. Nekoč pa najde do njenega jezera pot mlad princ, ki mu je ta čarni košček sveta tako všeč, da se odtlej češče hodi sam kopat. Rusalka se vanj zaljubi, a ker je naproti princu le kakor hladni val, ne more čutiti toplote njegovih objemov in užiti sladkosti njegovih poljubov. Odslej živi v nji le cna sama želja, da bi ji bilo dano postati človek in tako doseči izpolnitev sanj ljubečega srca. V tistem poletnem večeru druge gozdne vile rajejo po tratah, Rusalka pa sedi na vrbi in toži mesecu in povodnemu možu o svoji ljubezni in o svojem hrepenju. Povodni mož jo svari pred nehvaležnostjo in nestanovitostjo človeškega srca. Rusalka pa ga ne sluša, temveč prosi v svojem neutešnem hrepenju čarovnico Ježibabo pomoči. Ježibaba jo s čarnim lekom izpremeni v človeško bitje, v lepo, preprosto deklico, ki pa naj jo v novem življenju spremlja prekletstvo večnega molka. Če bi se pa kdaj razočarana vrnila k vilinjemu jezeru, ne bo smela več v družino rusalk, temveč naj se izpremeni v smrtonosno, po močvirju blodečo večšo. — Princ pride na lov, najde v gozdu prelepo nemo deklico, jo na prvi pogled vzljubi in odpelje na svoj grad.

Drugo dejanje. Ob nemi Rusalki postane princu kaj kmalu tesno pri duši. Uganka njenega izvora ga vznemirja, ne občuti prav njene ljubezni, zakaj njeni poljubi so mrzli in objemi hladni. Sploh mu postaja to čudežno bitje iz dneva v dan bolj nerazumljivo. Tudi kuharček in grajski logar šepetata o Rusalki čudne reči, meneč, da je urekla princa. Tuja knežna, ki je prišla z velikim, sijajnim spremstvom na dvor v obiske, bi jo rada izpodrinila iz prinčevega srca. Princ res podleže njenim čarom, pozabi na Rusalko in omamljen pade pred knežno na kolena. Nemi in nemočni Rusalki presune srce neizmerna bol, ko spozna, da z vso svojo ljubeznijo ne more privezati princa nase. Jokaje potoži povodnemu možu v grajskem

ribniku svojo nesrečo, ker ni dosegla blaženstva človeške ljubezni in jo sedaj čaka grenka usoda blodne vešče. Povodni mož napove v svoji jezi nezvestemu princu skorajšnjo žalostno smrt, a tuja knežna ga brezsrčno zapusti.

Tretje dejanje. Čarovničina strašna kletev se uresniči. Rusalka prinaša smrt vsakomur, ki se ji približa. Obenem ji Ježibaba izroči bodalce, s pomočjo katerega bi ji bilo mogoče oprati s sebe prekletstvo, če bi z njim zadala smrt ljubljenu princu. Rusalka pa ga noče pogubiti, temveč rajši vdano nosi težo svoje krute usode in zažene bodalo v jezero.

V temnem gozdu ob zelenem jezeru spet rajajo vodne vile. Semkaj prideta kuharček in grajski logar, da bi pri Ježibabi našla zdravilo za bolnega princa, ki gine od hrepenenja po Rusalki. Čarovnica ju zapodi. Končno pride, od čudne sile gnan, tudi sam princ v gozd. Svojo krivdo opere in hrepenenje uteši s smrtjo v Rusalkinem objemu.

Nad njima lebdi otožna senca vroče zaželjene, a v svoji popolnosti nikoli dosegljive človeške sreče.

Prihodnji operni spored

Izven abonmaja pride za pust na naš oder zabavna opereta »Tri stare škatle«, za katero so napisali glasbo Walter Kollo, libreto pa Haller in Rideamus. Glavne partije bodo imeli: Poličeva, Barbičeva, Polajnarjeva, Belizar Sancin in Modest Sancin. Dirigent: D. Žebre, režiser: ing. P. Golovin.

Abonenti pa bodo kot prvo naslednjo premiero dobili predstavo Gounodovega »Fausta« z J. Gostičem k. g. v naslovni vlogi, Vidalijevo kot Margareto, Jankom kot Valentinom, Popovom kot Mefistom, Polajnarjevo kot Sieblom in Anžlovarjem kot Branderjem. Dirigent: D. Žebre, režiser: C. Debevec.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Zupančič. Urednik: Smiljan Samec. Za upravo: Ivan Jerman. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.